

РЕЦЕНЗИЯ

върху дисертационен труд за получаване на образователната и научна степен „доктор“ по: област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.8. Икономика, научна специалност „Икономика и управление (селско стопанство)“

Автор на дисертационния труд: Йон Ариффи / Jon Arifi, докторант на самостоятелна подготовка) към катедра „Икономика“ при Аграрен университет, гр. Пловдив

Тема на дисертационния труд: МЕРКИ ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА В ОБЩАТА СЕЛСКОСТОПАНСКА ПОЛИТИКА НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ / ENVIRONMENTAL MEASURES IN THE COMMON AGRICULTURAL POLICY OF THE EUROPEAN UNION

Рецензент: доц. д-р Екатерина Димитрова Кюскиева-Арабска, Висше училище по агробизнес и развитие на регионите – Пловдив, област на висше образование: 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление: 3.7. Администрация и управление, научна специалност: Социално управление) определена за член на научното жури със заповед № РД-16-559/29.04.2026 г. от Ректора на Аграрен университет - Пловдив.

1. Кратко представяне на кандидата

В представената автобиография към документите по настоящата процедура за придобиване на образователна и научна степен „доктор“ Йон Ариффи е посочил като местоживееене Прищина, Косово. Има завършена бакалавърска степен (в периода 2016-2020 г.) Бизнес и мениджмънт“ със специализация по „Общ международен мениджмънт“ от Колеж „Globus“. Магистър по „Мениджмънт и финанси“ от Колеж „Biznesi“ (2021–2023 г.). С богат професионален опит като основател и мениджър на собствена компания, заемал управленски позиции и в други, вкл. в сферата на управлението на проекти, процесите на продажби, отношенията с клиентите и координацията на доставчиците, ефективно предоставяне на услуги и растеж на бизнеса и др. Демонстрирал умения в областта на лидерството и воденето на преговори. Владее английски и турски език.

2. Актуалност на проблема

Дисертационният труд разглежда един особено актуален проблем – опазването на околната среда, в контекста на устойчивото управление на природните ресурси и Общата селскостопанска политика на Европейския съюз. Интерпретации на концепцията за устойчивост и устойчиво развитие са представени, отчитайки глобални екологични предизвикателства, като промени в климата, обезлесяване, глобално замърсяване на въздух и вода и др. Трансформациите в земеделието, погледнати през призмата на устойчивото развитие, са анализирани и са отчетени сложните взаимовръзки и взаимодействия

с природната среда с акцент на икономическите показатели на селското стопанство и агроекологични показатели в Общата селскостопанска политика на Европейския съюз (ОСП на ЕС). Дисертабилността на поставените проблеми се подчертава още по-силно с акцента върху потенциала на биологичното земеделие. Търсенето на решения на посочени проблемни области в така описаните теми е едно от основните предизвикателства в съвременния свят. Насочването на изследването към мерките за опазването на околната среда в Общата селскостопанска политика на ЕС дава възможност за достатъчна конкретика и приноси моменти под формата на препоръки.

3. Цел, задачи, хипотези и методи на изследване

Целта на изследването е да се извърши цялостен и критичен анализ на екологичните мерки и политически инструменти, въведени чрез последователните реформи на Общата селскостопанска политика (ОСП) на Европейския съюз, с оглед оценка на техния принос за насърчване на устойчиви земеделски практики и опазването на околната среда.

Изследването прави анализ на екологични политики от кръстосаното съответствие и агроекологично-климатичните мерки до „зелените плащания“ и еко-схемите, тяхното концептуализиране, приложение и интегриране в по-широката рамка на селскостопанската политика на ЕС.

В съответствие с поставената цел и теоретичната и емпиричната рамка са формулирани основните изследователски задачи, както следва:

1. Да се концептуализират и критично анализират теоретичните основи на устойчивото развитие и неговото значение за управлението на природните ресурси;

2. Да се изследва теоретичната еволюция и практическите интерпретации на устойчивостта в селското стопанство, включително нейните принципи, компоненти и приложимост в политическата рамка на ЕС;

3. Да се проследи историческото развитие на Общата селскостопанска политика на ЕС, като се идентифицират ключовите етапи на реформи и се оцени интеграцията и трансформацията на екологичните мерки;

4. Да се систематизират и анализират екологичните инструменти, въведени в рамките на ОСП;

5. Да се изследва ролята и развитието на биологичното земеделие в ЕС като неразделна част от стратегията за устойчиво развитие;

6. Да се оцени връзката между икономическите и екологичните резултати на земеделието в ЕС;

7. Да се приложат статистически и иконометрични методи за оценка на зависимостите между икономическите показатели на земеделието и екологичните резултати;

8. Да се оцени използването и ефективността на агроекологичните индикатори и мерки в рамките на ОСП;

9. Да се формулират изводи и препоръки за подобряване на екологичното измерение на ОСП в съответствие с целите на Европейската зелена сделка, климатичната неутралност и дългосрочната екологична устойчивост.

Така посочените задачи са изпълнени в хода на изследването чрез задълбочен анализ на структурата, прилагането и въздействието на екологичните

мерки в рамките на ОСП, като са представени изводи за изследователите в бъдещи проучвания, но и за формиране на важни политики.

Изследването прилага разнообразие от методи, съответстващи на поставените цели и задачи, интегриращи както качествени, така и количествени изследователски методи с цел осигуряване на цялостен анализ на екологичните мерки в рамките на Общата селскостопанска политика на Европейския съюз: литературен преглед, методи на абстракцията, исторически, описателни, компилационни и сравнителни методи, събиране на данни, статистически методи и др.

Забелязва се стремеж за прилагане на различни методи и всеобхватност, но в същото време и концентриране върху основния предмет, обект и цел на изследване.

4. Онагледеност и представяне на получените резултати

Представеният за рецензия дисертационен труд е в обем от 209 страници. Следва логическа структура в четири основни глави – с въведение и методологично обяснение. Последователността на разделите показва надграждане и последователност на анализите с фокус на екологичните мерки и инструменти в рамките на Общата селскостопанска политика и тяхното въздействие върху устойчивостта на селскостопанските практики в Европейския съюз. Дисертационният труд включва 27 таблици и 7 диаграми, 13 фигури, онагледяващи проведеното изследване в достатъчна степен и обем.

В уводната част са представени актуалността на изследването, коректно са посочени използваните методи, формулирани са предмет, обект, цел и задачи на изследването.

За предмет на изследването е посочена системата от екологични мерки и инструменти, заложи в ОСП на Европейския съюз. Като обект на изследването е дефиниран анализът на екологичните резултати на земеделието в държавите-членки на ЕС, с особен акцент върху ефектите от реформите на ОСП върху показателите за устойчивост. Изследването включва и прогнозиране на ключови екологични индикатори, свързани със селскостопанската дейност в ЕС за бъдещи периоди.

Първа глава „Устойчиво управление на природните ресурси – теоретични и методологични концепции“ разглежда връзката между управлението на природните ресурси и концепцията за устойчиво развитие. Дефинират се и се изследват различни перспективи и интерпретации на концепцията за устойчивост, като се подчертават компонентите и принципите на устойчивото развитие. Специално внимание се обръща на глобалните екологични предизвикателства, включително изменението на климата, обезлесяването и замърсяването на въздуха и водата. Особен акцент е поставен върху значението на устойчивото развитие в селскостопанския сектор, включително агробизнеса, и процесите на трансформация в контекста на принципите на устойчивото развитие.

Втора глава „Историческа еволюция на Общата селскостопанска политика на Европейския съюз – основни реформи“ изследва и анализира историята и еволюцията на Общата селскостопанска политика на Европейския съюз. Предишните реформи на ОСП са разгледани като част от историческия контекст. Разглеждат се промените в Общата селскостопанска и селска политика на ЕС за периода 2014-2020 г., както и предложените реформи на ОСП за периода 2023-

2027 г. Специален акцент е отделен на систематизирането на екологичните мерки в рамките на реформите на ОСП и тяхното значение в контекста на устойчивото развитие и опазването на околната среда.

Трета глава „Анализ на връзката между икономическите и екологичните показатели на селското стопанство“ има за цел да изследва взаимовръзките между икономическите резултати на селскостопанските производствени системи и състоянието на околната среда. Представени са анализи как различните аспекти на ефективността на селскостопанското производство влияят върху околната среда. Разглежда се въздействието на употребата на минерални торове, пестициди и енергия в селското стопанство, както и техните екологични последици. Изследва се влиянието на селскостопанското производство върху изменението на климата. Анализират се и последиците от промените в околната среда върху самото селскостопанско производство.

Особено важни тук са емпиричните изследвания и анализи на взаимовръзките между икономическите резултати на селското стопанство и околната среда в различните страни от ЕС. Представеният емпиричен анализ на връзката между икономическите и екологичните аспекти на селското стопанство на ниво ЕС използва дескриптивна статистика за дела на селскостопанския сектор в брутният вътрешен продукт (БВП) и индекса за екологични показатели. Корелационният анализ изследва зависимостта между тези две променливи. Анализира се и приложението на агроекологични показатели в Общата селскостопанска политика на ЕС.

Четвърта глава „Биологично земеделие и природната среда на Европейския съюз“ има за цел да изследва развитието на биологичното земеделие в Европейския съюз, включително екологичните производствени стандарти и процедури, и да представи положителното му въздействие върху околната среда, климата и цялостната устойчивост. Анализират се характеристиките и предизвикателствата на биологичното земеделие в ЕС. Разглеждат се значението и ролята на институциите, подкрепящи развитието на биологичното земеделие. Изследва се предлагането на биологични продукти на пазара на ЕС. Разглежда се съответствието на амбициите на Зелената сделка с подкрепата на ЕС за биологично земеделие, а стратегическите планове на Общата селскостопанска политика за периодите 2014-2022 г. и 2023-2027 г. са сравнени в контекста на наличните интервенции.

Заклучителната част обобщава важните заключения и представя препоръки в няколко основни направления: институционални реформи и интеграция на политиките, иновативни механизми и колективни действия, укрепване на климатичните и финансовите рамки, практически мерки за прилагане и подкрепящи условия и системна рамка.

5. Обсъждане на резултатите и използвана литература

Представеното изследване поддържа тезата, че устойчивото развитие пътят към постигане на дългосрочна продоволствена сигурност и социално благосъстояние, като селското стопанство е с ключова роля в изхранването на населението, но и поддържането на екологичното равновесие. Изходна точка е фактът, че в рамките на ЕС развитието на аграрния сектор се определя от Общата селскостопанска политика.

Разглеждайки развитието на Общата селскостопанска политика на ЕС в историческа ретроспекция води до основния извод, че в началните етапи екологичното измерение на устойчивостта до голяма степен отсъства от ОСП, която е насочена към увеличаване на производството, често за сметка на състоянието на околната среда. Усилията за преодоляването на този дисбаланс бележат поредица реформи в посока институционален ангажимент към екологичните въпроси, акцент върху екологичното съответствие и мерки, свързани със защита на водите, агролесовъдство и адаптация към климатичните промени, справяне с нововъзникващи предизвикателства като изменението на климата и загубата на биоразнообразие чрез екологични мерки, насърчаващи възобновяемата енергия и устойчивото използване на водните ресурси, интегриране на екологичните цели чрез въвеждането на „зелени“ директни плащания, поставяне на цели за качество на почвите, въздуха и водите, еко-схемите, обновяването на поколенията, регионалното развитие, управлението на риска и кооперативните подходи и т.н. Анализът на реформите поставя акцент върху това как еволюцията на ОСП показва все по-целенасочени и разнообразни екологични мерки, като изменението на климата и ефективното използване на ресурсите се утвърждават като основни приоритети, а опазването на околната среда става структурно интегрирано в инструментите на политиката, насърчавайки устойчиви земеделски практики, в които технологичните иновации заемат водеща роля. Погледът към потенциала за развитие на устойчиво земеделие, и биологично земеделие в частност, е представен в контекста на Зелената сделка и стратегията „От фермата до масата“ за подкрепа за изграждане на устойчиви агрохранителни системи, повишаване на ефективността при използване на ресурсите и намаляване на въздействието върху околната среда.

Един от основните изводи в резултат на емпиричния анализ на връзката между икономическата и екологичната ефективност в земеделието е, че се разкрива сложна и често нелинейна зависимост. Подчертано е, че Индексът за екологична ефективност и агроекологичните индикатори се утвърждават като важни инструменти за измерване на екологичните резултати, позволяващи сравнителен анализ между държавите и подпомагащи вземането на политики, основани на доказателства.

Авторът стига до извода, че агроекологичните мерки и „зелените“ плащания оказват положително въздействие върху околната среда, но ефектите им са неравномерни между държавите-членки поради различия в прилагането на политиките, административния капацитет и ангажираността на земеделските производители.

Изразена основна теза е, че усилията на Европейския съюз представляват „пример за балансиране на икономически, екологични и социални цели, демонстрирайки, че устойчивото развитие е постижимо чрез координирани политики и иновативни практики“. Необходимостта от цялостна, системно ориентирана стратегия за устойчивост е подчертана във формулираните препоръки в резултат на проведеното изследване препоръки за структурни реформи, които да интегрират устойчивостта на всички нива на управление, производство и финансиране с цел дългосрочна екологична устойчивост и социално-икономическа справедливост.

Поставен е акцент върху институционалните реформи и практическите механизми за интеграция на политиките чрез реформа на архитектурата на ОСП

за постигане на по-висока ефективност и съответствие, прозрачност, преразпределяне на ресурсите, „зелено“ финансиране, превантивни инвестиции, управление на риска, екосистемни услуги, стимули за иновации, изграждане на капацитет, ангажиране на заинтересованите страни, обосноваването на вземане на решения, цифровата трансформация, конкурентоспособността и др.

Авторът посочва, че преходът към устойчивост изисква координирани действия в секторите енергетика, транспорт, жилищна политика и управление на ресурсите, като прави паралел с прехода към кръгова икономика в ЕС. Основна препоръка е създаването на благоприятни условия за интегриране на образованието, технологиите и общественото участие, обръщайки специално внимание на новите технологии и ИИ, както и на въпросите относно международното сътрудничество и др.

Авторът подчертава, че ефективността на бъдещите реформи в ЕС за успешен преход към устойчиво развитие зависи от способността за преминаване от модели, основани на съответствие, към такива, ориентирани към резултати и базирани на данни. За да изгради устойчива, справедлива и адаптивна система, която балансира икономическия растеж с опазването на околната среда, ЕС трябва да интегрира институционални реформи, технологични иновации и участие на заинтересованите страни, прилагайки системен подход, основан на научни доказателства, иновации и приобщаване.

Постигнатите резултати в дисертационно изследване допринасят за разширяване на възприемането на взаимодействието между земеделието и екологичната устойчивост, идентифициране на добри практики, пропуски в политиките и възможности за подобряване на екологичните резултати на ОСП, като авторът обръща особено внимание на екологичната трансформация, легитимността, ефективността и социалната справедливост на мерките за устойчивост.

Списъкът на ползвани източници съдържа 230 позиции, основно на английски език, релевантни на изследваната тематика.

6. Приноси на дисертационния труд

Приемам представените приноси в автореферата към дисертационния труд за достоверни и лично дело на автора.

Научни приноси

Концептуална интеграция на устойчивото развитие и аграрната политика: синтез между теоретичните принципи на устойчивото развитие и механизмите на действие на Общата селскостопанска политика на Европейския съюз. Разработена е цялостна концептуална рамка, която обединява екологичното, икономическото и социалното измерение на устойчивостта в контекста на съвременната аграрна политика, като се подчертава ролята на Общата селскостопанска политика едновременно като икономически и екологичен инструмент за управление.

Изясняване на връзката между икономическите и екологичните резултати в селското стопанство: чрез теоретичен и емпиричен анализ са систематизирани взаимозависимостите между селскостопанската

производителност, влошаването на състоянието на околната среда и екологичната устойчивост.

Оценка на еволюцията на Общата селскостопанска политика: систематизирането на реформите на Общата селскостопанска политика през призмата на устойчивото развитие. Извършен е анализ как последователните реформи отразяват постепенно променяща се парадигма – от подкрепа, ориентирана предимно към производителността, към политически инструмент, в който екологичните измерения са все по-силно интегрирани.

Разширяване на Индекса за екологична ефективност в аграрния контекст: адаптиране и прилагане на рамката на Индекса за екологична ефективност за оценка на устойчивостта на селското стопанство в държавите – членки на Европейския съюз, свързвайки екологичните показатели на макроравнище със секторните характеристики на селското стопанство и позволявайки международна съпоставимост на екологичните резултати.

Научно-приложни приноси

Емпирична оценка на аграрните и екологичните резултати в Европейския съюз: предоставяне емпирични доказателства за връзката между икономическите резултати на селското стопанство и екологичното състояние в страните от Европейския съюз въз основа на сравнителен статистически анализ. Получените резултати създават количествена основа за формулиране на политики, като показват, че държавите с по-висока степен на технологично внедряване и агроекологична интеграция постигат по-добри екологични показатели, без това да води до компромис с производителността.

Оценка на ефективността на екологичните инструменти на Общата селскостопанска политика: системна оценка на агроекологичните мерки, екологичните схеми и интервенциите в областта на биологичното земеделие в рамките на различните програмни периоди на Общата селскостопанска политика (2014–2020 г. и 2023–2027 г.). Установени са несъответствия между замисъла на политиките и тяхното практическо прилагане, като са формулирани конкретни препоръки за повишаване на ефективността и резултатността на екологичната архитектура на политиката.

Политически препоръки за дългосрочна екологична устойчивост: формулиране на интегриран набор от институционални и практически препоръки за реформиране на Общата селскостопанска политика и свързаните с нея екологични политики на Европейския съюз - въвеждане на плащания, основани на постигнати резултати при предоставянето на екосистемни услуги, укрепване на системите за наблюдение и контрол, хармонизиране на екологичните данни и подобряване на координацията между законодателството в областта на земеделието, водите и климата.

7. Критични бележки и въпроси

Представените материали не повдигат особени критични бележки и въпроси, имайки предвид необходимостта от поставяне на определени ограничения при провеждането на подобни научни изследвания. Може да се обсъди като препоръка малко внимание на форматиране и представяне на таблици, диаграми, фигури и литература. Бих си позволила да препоръчам и последващи публикации и

представяния на специализирани форуми на резултатите от проведеното изследване и формулираните препоръки, представени в дисертационния труд.

8. Публикувани статии и цитирания

Представени по процедурата са три самостоятелни публикации, които покриват изискванията на минималните наукометрични показатели.

Представеният автореферат отразява обективно структурата и съдържанието на дисертационния труд.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ:

Въз основа на научените и приложените, от докторанта/ката, различни методи на изследване, правилно изведените експерименти, направените обобщения и изводи считам, че представеният дисертационен труд отговаря на изискванията на ЗРАСРБ и Правилника на Аграрния университет за неговото приложение, което ми дава основание да го оценя **ПОЛОЖИТЕЛНО**.

Позволявам си да предложа на почитаемото Научно жури също да гласува положително и да присъди на Йон Арифи образователната и научна степен **“доктор”** по научната специалност „Икономика и управление (селско стопанство)“

Дата: .....
гр. Пловдив

Подписите в този документ са
заличени
във връзка с чл.4, т.1 от Регламент
(ЕС) 2016/679
(Общ Регламент относно защитата на
данни).